

Die deerste leede, gherde selden pays, ¹ dat was joncheere Willem Fierenbraes.	[291]
Dander leede ² die sterke Ogier, die derde Dunamels van Bavier, die vierde Aymerijn van Nerboene, die vijfde Buevoen, die coninc coene, die men hiet 'sonder baert'.	20125
Die seste leede ³ onghespaert Gwindeloen, die coninc vri, die doe heere was van Ongrie, dats een harde rike lant.	20130
Die sevende leede ⁴ een stoute wigant, van Bordeaux die hertoghe Sawijn, Dachste sijn sone Hughelijn, die neghende Bernhart van Mondisdier, die tiende die hertoghe Engelier, die ⁵ stout was ende ghetrauwe.	20135
Delfde leede, ⁶ God gheve hem rauwe, Macharijs van der Losane.	
Die twelfde leede na minen wane sijn valsce sone Antymaloen.	20140
Die dertiende leede een hoghe baroen, van Pavien die coninc Disdier.	
Die viertiende ⁷ leede een bisscop fier. Dat was Tulpijn in ware dinc.	20145
Die vichtiende leede die rike coninc van Vrankerike, Karel, die heere. Met sinen live sterkte hi seere die edle scare der kerstine.	

1. [Hertaling] *Die deerste leede, gherde selden pays* < *Die erste furte gerde selden pays*. WeEm brengt de constructie in het lood door 'der' in te voegen vóór 'gerde'. We geven ondanks de herhaling de voorkeur aan 'leeden' omdat Mnl. 'voeren' volgens het *MNW* niet de betekenis "aanvoeren" bezit.

2. [Hertaling] *leede*: toegevoegd.

3. [Hertaling] *leede* < *furte*.

4. [Hertaling] *leede* < *furt*.

5. [Hertaling] *die* < *Der da*.

6. [Hertaling] *leede* < *furte*.

7. [Hertaling] *viertiende* < *vierde* (emendatie van WeEm).

Ende die payiene dede hi dwinen ¹ met sijnre macht, die goede coninc. Der heeren ieghelijc in ware dinc hadde onder sinen baniere wel te harnasce acht dusedent man.	20150
Dat was een scoen conroot. In Gods name doe gheboot Karel al den volke uter stede. ² Ic weet dat men sciene up dede al die porten van ³ der stat.	20155
Die heedine en mochten doe niet bat ghescaret sijn alse si waren. Ende die kerstine quamen ghevaren uter stede ⁴ bereet wel.	20160
Ieghelijc gheleetsman was van leden snel ende besette ⁵ wel sine meisniede. Willem Fierenbraes sette sine liede te pointe wel ghescaert. ⁶	20165
Ende mettien quam doe met snelre vaert die coninc Rodien toegheslegghen ⁷ met menegghen ghewapinden degghen. Ut al sinen volke reet hi voren.	20170
Ende joncheere Willem hevet hem vercoren. Sijn ors noopte die helt milde. Verdeckt quam hi onder den scilde ende sijn spere gheset ten steke. Ende Rodien quam verbolghenleke met sporen ooc toe banderside, want daer naecte enen fellen stride.	20175

1. [Woordverklaring] *dwinen*: verdwijnen, slinken afnemen, verminderen. [Hertaling] *dwinen* < *zwingen*.

2. [Woordverklaring] *Karel gheboot al den volke uter stede*: Karel gaf al zijn manschappen het bevel de stad te verlaten.

3. [Hertaling] *van* < *an*.

4. [Hertaling] *uter stede* < *Zu der stat beruß*

5. [Woordverklaring] *besetten*: in slagorde opstellen.

6. [Hertaling] *ghescaert* < *und scharde*. De Dt. zin is syntactisch niet compleet. Ons voorstel is speculatief.

7. [Woordverklaring] *toeslaen*: hard komen aanrijden.

Sijn stijf spere brochte hi ghedreghen ende dore reet enen kerstijn. Dies verblide menech Sarrasijn dat hijt so wel hadde ghedaen.	20215
Ende also Willem hevet verstaen hoe hem die payiene verbliden, en mochte hi dat niet wel gheliden. ¹ Sijn ors noopte hi met sporen. Sijn swert mochte men clinken horen als oft ene scelle ware.	20220
Die payiene ghinc hi openbare vellen in den ghedranc. Joncheere Willem dwanc al dat vore hem quam. ² Meneghen hi tleven nam met sinen anxteleken smeten. So vele hevet daer Willem ghespleten ³ met sinen swerde vanden payienen, dat groot wonder was te siene.	20225 20230
D us vacht Willem up die quadien – datse God moete vermaledien! – so langhe stont ⁴ in waere dinc, tote dat hi Canor, den coninc, ten lesten hevet versien, daer hi vor den payien meneghen kerstine verslouch. Dat was Willeme onghevouch dat hi den payien so machtech siet. Willem, dat overcoene diet, reet hem mettien bat naer. Enen slach die sere was swaer slouch hi den coninghe up dat hovet	[292] 20235 20240

-
1. [Hertaling] *en mochte hi dat niet wel gheliden* < *Das mochte er nit wol gelijden.*
 2. [Hertaling] *Joncheere Willem dwanc / al dat vore hem quam* < *Juncher Wilhelm al twang / So was fur ine kam.*
 3. [Woordverklaring] *spliten*: doorboren, neervellen. [Hertaling] *So vele hevet daer Willem ghespleten* < *So viel hatt ir Wilhelm gespißet.* Onzeker.
 4. [Hertaling] *so langhe stont* < *So lang stunt es.*

ende heeftet hem te male gheclovet
 met dien streke, die seere was groot. 20245
 Die coninc quam ghevallen doot
 vore sine voete te deser werve. ¹
 Ende als die andre coninghe sterven
 saghen Canor, den heere,
 ginghen ² si achterwert verbolghen seere 20250
 slaen ³ up Willeme Fierenbrasse.
 Dies wart Ogier seere tonpasse, ⁴
 dat hi Willeme so sach bestaen. ⁵
 Sijn ors began hi met sporen slaen
 ende rechte sinen stiven scacht. 20255
 Met also groter cracht
 quam hi up Ruteliene ghereden
 so felleke, dat hi upter stede
 hem dat spere reet int herte
 ende viel doot van dien smerte. 20260
 Den heediyn coninc ⁶ Rutelien
 hevet Sameriaen versien.
 Die soude hem wreken gherne.
 Hi noopte met sporen niet ten scerne
 sinen oversterken destrier. 20265
 Up den goeden Danoys Ogier,
 reet hi met sinen spere. ⁷
 Mer Ogier, die heere,
 achte up sinen steke harde cleene.
 Met Corteine slouch die helt reene 20270
 so dat hi den payien met vlite
 van sinen hovet maecte quite
 ende viel neder ⁸ uptie erde.

1. [Woordverklaring] *te deser werve*: deze keer.

2. [Hertaling] *ginghen* < *Furen*.

3. [Hertaling] *slaen* < *slabende*.

4. [Woordverklaring] *tonpasse*: ontevreden, verstoord.

5. [Woordverklaring] *bestaen*: in het nauw brengen.

6. [Hertaling] *Den heediyn coninc* < *Der heyden kunig*.

7. [Hertaling] *Up den goeden Danoys Ogier*, / *reet hi met sinen spere* < *Den guten Denoys Ogier*, / *Uff ine reit er mit sinem spere*.

8. [Woordverklaring] *ende viel neder*: en Sameriaen ('die payien') viel neer. Het

Des jamerde Plutegaen herde,
dat hi Sameriaen sach sterven. 20275

Mahoen bat hi, dat hi verwerven
enen so ghedanen prijs hem late ¹
dat hi van Sameriane bate
ghecrighen mochte upt velt.

Dese Plutegaen hadde die ghewelt 20280
so groot in sinen leden
dat hi wel tenen snede
pert ende man dore slouch
metter aex die hi drouch.

Plutegaen noopte dors met sporen. [293]
Den Danoys hevet hi vercoren
die so anxteleke inden velde vacht.

Up hem slouch Plutegaen met sulker cracht
met sijnre aex staelijn goet
boven upten stalinen hoet, 20290
dat sire ² ghesonken es al dore.

In dat beckeneel maecte si ene scuere.
Met eenre anxteleker snede
hevet hi den Danoys upter stede
in dat hovet seere ghewont. 20295

Ter erden viel hi, doe ic u cont
verdovet ende met pine. ³
Plutegaen dancte Apoline

onderwerp van de zin hoeft niet uitgedrukt te worden wanneer het uit de context duidelijk is (ST § 5g).

1. [Hertaling] *dat hi verwerven / enen so ghedanen prijs hem late* < *daz er erwerben / Mohte einen so getanen prijs in late*. ‘Verwerven’ kan slechts met één hulpwerkwoord verbonden worden, daarom gaat de voorkeur naar ‘laten’ dat in rijmpositie staat. WeNo combineert beide door van ‘late’ een infinitief te maken: “dass er ihn einen solch schönen Preis erwerben lassen möchte.”

2. [Hertaling] *dat sire* < *Die da*. De Dt. tekst bevat geen bijzin die correspondeert met ‘sulker’ (‘solcher’) in vers 20288.

3. [Hertaling] *met pine* < *verswindeln*. De stoplap ‘met pine’ is een noodoplossing. [Weddige] WeGl verklaart ‘verswindeln’ als “schwindelig werden”. In dit vers zou dan het voltooid deelwoord staan, dat omwille van het rijm niet de gewone uitgang ‘-et’ vertoont. Het Mnl.kent geen voltooid deelwoord dat op ‘Apoline’ zou kunnen rijmen.

dat hem also was vergaen. ¹
 Bantsant hevet hi ghevaen 20300
 ende hi wart ² verblijt in sinen sin.
 Hem dochte, hi en hadde nie so goet een ghewin, ³
 als hi meende, dat dat ors ware. ⁴
 Willem Fierenbras wart dies gheware, ⁵
 dat manghelde ⁶ Ogier 20305
 metten fellen payiene putertier ⁷
 seere stout ende overcoene.
 Dies riep Willem van Nerboene:
 “Slaet toe, ghi edel rudder fier!
 Mi dinct, mi ghebrect ⁸ Ogier. 20310
 Met goeden rechte mach ic wel bedrouven.”
 Helpe God, hoe Willem daer prouven ⁹
 voer ¹⁰ sinen goeden brant.
 Ende Ogier, die goede wigant,
 was up ghestaen vander stede daer hi lach. 20315
 Meneghen anxteleken slach
 slouch die helt van prise goet

-
1. [Hertaling] *vergaen* < *gelungen*. Aanpassing omwille van het rijm.
 2. [Hertaling] *ende hi wart* < *Er wart auch*.
 3. [Hertaling] *bi en hadde nie so goet een ghewin* < *wie er nye so guten gewynn*. WeEm voegt ‘hette’ toe na ‘er’.
 4. [Hertaling] *ware* < *was*. Een rijm ‘was : das’ is niet onmogelijk, maar ‘das’ zou als genitiefobject bij ‘gheware’ in het Mnl. toch vrij ongewoon zijn. Daarom lijkt deze ingreep niet onverantwoord.
 5. [Hertaling] *wart dies gheware* < *wart des / Gewair*.
 6. [Woordverklaring] *manghelen*: vechten, strijden.
 7. [Hertaling] *dat manghelde Ogier / metten fellen payiene putertier* < *das er mengelte, Ogier, / Den fellen payen putertier*. Mnl. ‘mangelen’ in de betekenis “vechten” komt alleen als intransitief werkwoord voor en kan dus geen direct object bij zich hebben. WeNo waarschuwt dat men Dt. ‘mangeln’ niet als “ontbreken” mag interpreteren en vertaalt: “dass er, Og[ier], handgemein wurde mit dem bösen Heiden.”.
 8. [Woordverklaring] *ghebreken*: flauw vallen, bewusteloos worden. [Hertaling] *ghebrect* < *gebrest*. Het Mnl. werkwoord ‘ghebersten’ resp. ‘ghebresten’ deelt met het werkwoord ‘ghebreken’ de betekenis “ontbreken”, die hier echter niet van toepassing is. Zowel het Mhd. ‘gebresten’ (vgl. *LEX* I, 761: “zusammenbrechen”) als het Mnl. ‘ghebreken’ bezitten intransitief gebruikt allebei de betekenis “bezwijken, flauw vallen, bewusteloos worden”.
 9. [Woordverklaring] *prouven*: beproeven, uittesten.
 10. [Hertaling] *hoe Willem daer prouven / voer* < *wie Wilhelm proven / Da vor*. WeEm vervangt ‘vor’ door ‘vur’.

up die honde, staende te voet.
 Hine spaerde niet dat vore hem quam.

Meneghen orse hi dat leven nam, 20320
 dat neder viel met sinen heere, ¹
 dien die Danoys in groten seere
 verslouch ende nam hem tlijf.
 Ende Willem voer sonder blijf
 so langhe dat hi quam 20325
 also verre dat hi vernam
 vor hem vichtende, so ic wane,
 den sterken payiene Plutegane,
 die Ogier inder porse
 stac van sinen goeden orse. 20330
 Ooc sach hijt hem hebben bescreden.
 Dies toornde Willem bi waerheden.
 Hi sal ende moetet betren, mach hi. ²
 Met sporen noopte die helt vri
 snelleke sijn goet ors ³ Ferrant 20335
 upten hedijnen tirant.
 Doe hi hem quam vaste bi,
 doe boerde op ⁴ dat swert die helt vri
 ende seede: “Hoede di, fel payien!
 Dine doot moet hier ghescien. 20340
 Ic sal straffen dine overmaet.” ⁵
 Ende mettien worde Willem slaet
 den payiene upten helm boven
 ende hevet hem toten tanden ghecloven.
 Willem, die stoute wigant, 20345
 vinc ghereet dat ors Bantsant,

-
1. [Hertaling] *dat neder viel met sinen beere* < *Die nydder vielent mit iren berren*. Omdat ‘meneghen orse’ in vers 20320 enkelvoud is, hebben we dit vers eveneens in het enkelvoud geplaatst, wat ook een beter rijmwoord voor ‘seere’ oplevert.
 2. [Woordverklaring] *mach bi*: als hij kan, als hi daar de gelegenheid toe krijgt. [Hertaling] *Hi sal ende moetet betren, mach hi* < *Er sal und muß es beßern, mag er*. [Weddige] HiWe plaatst dit vers zonder herkenbare redenen tussen aanhalingstekens.
 3. [Hertaling] *ors*: toegevoegd.
 4. [Woordverklaring] *opboren*: omhoog heffen, opheffen. [Hertaling] *boerde up* < *enborte*. [Weddige] WeGl leidt het Dt. werkwoord ‘enboren’ af van Mnl. ‘ontboren’ en vertaalt het als “emporheben, erheben”, een betekenis die het Mnl. ‘ontboren’ niet heeft.
 5. [Woordverklaring] *overmaet / overmate*: overdaad, buitensporigheid.

also een diet wel conste ende was vroet
 wiens dat was, ende wient bestoet. ¹
 Aenvaert ² hevet hijt mettien.

Ende also die payiene sien 20350
 dat Willem Plutegaen hevet ghedoot,
 quam daer up hem een groot conroot,
 wel vijf hondert bi ghetale,
 diene bestonden altemale
 met stouten moede, met groter envie. ³ 20355
 “Helpe,” sprac Willem, “sinte Marie,
 wilt ⁴ mi helpen, edle coninghinne,
 dat engheen payien up mi verwinne
 dit goede ors Bantsant,
 ic hebbet vore den wigant 20360
 Ogier weder brocht.”
 Mettien hevet hi hem bedocht,
 dat hi den orse den toom of dede.
 Ende daernaer spranc hi in dat ghereede
 van den orse dat bi hem ghinc. 20365
 Hi was wel vroet, die jonghelinc,
 dat sijn ors bi waerheden
 harde node van hem soude sceeden,
 des kende hi wel sinen aert.
 Up Bantsant, Ogiers paert, 20370
 reet hi in der payiene scare.
 Sijn goet ors volghede hem al naerre
 al dore der payiene ringhe.

1. [Hertaling] *wiens dat was, ende wient bestoet* < *Wes das was und bestoet*.

2. [Woordverklaring] *aenvaerden*: in bezit nemen, zich toeëigenen. [Hertaling] *Aenvaert* < *Gevnferttiget* resp. *Gernferttiget*. WeEm emendeert: ‘Geanferttiget’. WeGl verwijst naar Mnl. ‘aenvaerdigen’ en Mhd. ‘anvertigen’. Het laatste woord heeft alleen de betekenis “anfallen, angreifen” resp. “vor gericht belangen” (*LEX I*, 84). De betekenis “in Besitz nehmen” die WeGl opgeeft, komt alleen voor bij het Mnl. ‘aenvaerd(igh)en’.

3. [Woordverklaring] *envie*: nijd. [Hertaling] *envie* < *fie*. [Weddige] WeGl beschouwt ‘fie’ als een variant van Mnl. ‘vee’ (uit ‘vede’) en vertaalt “Feindschaft”. Als rijmwoord op ‘Marie’ zou hier echter ‘vie’ moeten staan, dat het *MNW* niet kent als variant van ‘vede’. Het is een leenwoord uit het Frans met de betekenis “leven”, die hier niet in aanmerking komt. Het woord ‘envie’ komt in *OvD* eerder voor in de verzen 3835 en 3855 en staat daarom ook in WeGl.

4. [Hertaling] *wilt* < *Du wollest*.

Nieman en mochte daer bedwinghen
dat goede ors, dat ment ghevaen 20375
mochte, anders dan dient es bestaen. ¹
Het weerde hem so onsoete
met sinen tanden ende met sinen voeten
dattet negheen payien en mochte ghevaen.
Haers ondancs ² moesten sijt laten gaen. 20380

Dus was joncheere Willem bestaen [294]
harde seere, sonder waen,
van vijf hondert man te samen, ³
die harde seere up hem ghedronghen quamen,
deen metter glavien, ⁴ dander metten swerde. 20385
Helpe God, hoe seere hem werde
Willem, die deghen fier.
Hi slouch den payienen putertier
of arme, voete ende hande.
Die meneghe pijnde hem omme dat ors Ferrande, 20390
sinen goeden destrier, te vane,
die daer die veghe doot wan ane. ⁵
Daer of en quam hem gheen ghewen, ⁶
want dat goede ors hielt hem
altoos vaste bi sinen heere. 20395
Ende alst bestanden was te seere
ende ooc hadde groten overlant
van den payienen, niede ⁷ het vast,

1. [Woordverklaring] *nieman [...] anders dan dient es bestaen*: niemand anders dan hij aan wie het toebehoort.

2. [Hertaling] *Haers ondancs* < *Ires undancks balber*.

3. [Hertaling] *man te samen* < *mannen*. Het woord ‘mannen’ resp. ‘man’ rijmt niet op ‘quamen’. De emendatie is geïnspireerd door vers 20504.

4. [Hertaling] *deen metter glavien* < *Einre mit einer glenen*.

5. [Woordverklaring] *die daer die veghe doot wan ane*: die daarbij het leven liet.

[Hertaling] *die daer die veghe doot wan ane* < *Der die vege doit wan ane*. [Weddige] WeNo vertaalt dit vers als “das die Todgeweihten tötete”.

6. [Woordverklaring] *ghewen* / *ghewin*: winst, voordeel. [Hertaling] *Daer of quam hem gheen ghewin* < *Da von inen kam kein gewyn*.

7. [Woordverklaring] *nien* / *neyen*: hinniken. [Hertaling] *niede* < *nyede*. [Weddige] WeGl leidt ‘nyede’ af van Mnl. ‘nieden’ resp. Mhd. ‘nieten’ en vertaalt “schlagen, hämmern”. Het Mnl. werkwoord ‘nieden’ betekent “begeren” en komt dus niet in aanmerking. Mhd.

dat wel verstont Willem, sijn heere. Ooc vachtet utermaten seere metten tanden ende metten voeten. Die payiene beet het so onsoete die hem so na quamen bi dat sijt van groten anxte vri lieten lopen waert henen woude. Ende Willem, die joncheere boude, slouch seere uptie felle honde. Hi en begherde neghene stonde raste, hi slouch so seere.	20400
Ten lesten stoet so ¹ den joncheere dat hi dore reet sonder wanc die payiene jeghen haren danc ende jeghen haerre alre wille. Willem en hielt niet langher stille.	20410
Als hise alle hadde dorreden, maecte hi hem sonder beeden ² ten groten heere waert. Helpe God, hoe wel Ferrant, dat paert, na volghede Willeme, sinen heere.	20415
Die payiene drouveden seere dat hem Willem so ontreet. Ende metten selven quam hi ghereet inden selven hoope gheslegghen, daer inne Ogier, die coene degghen, stont ende vacht te voet.	20420
Die coene man was seere bebloet van sijnre overgrote wonde die hi ontfinc te dier stonde van Plutegane, den payien. Ende mettien hevet Willem versien Ogier te voete staen.	20425
	20430

'nieten' betekent weliswaar ook "mit nägeln (...) befestigen" (*LEX* II 79), maar past hier niet in de context.

1. [Woordverklaring] *bet stoet hem so*: zijn toestand zag er zo uit, hij was er zo aan toe, hij was in staat.

2. [Woordverklaring] *sonder beeden / beiden*: zonder aarzelen. [Hertaling] *sonder beeden* < *on alles beyden*.

Te hem reet hi also saen
jeghen al der payiene danc.
Vanden orse hi neder spranc
onder die payiene putertier 20435
Ende hulp daer up Ogier. ¹

A Iso quam Ogier weder te perde [295]
ende Willem, die upter erde
onder den payienen stoet,
sach sijn ors van prise goet 20440
harde neven hem staende bi.
Also een helt van prise vri
spranc hi boven in dat ghereede.
Sijn goet swert ghinc hi ter snede
vaste vrouwen ² uptie payien. 20445
Die heedijn coninc began vlien
vore den tween helden met vare.
Dat sach Karahen, die sine scare
met groten crachten toeslaen ³ dede.
Namels van Bavier ran mede 20450
met sinen volke banderside.
Die derde scare brochte hi ten stride
van kerstinen ende reet voren.
Die edel soudaen hevet vercoren
Namels, den heere vri. 20455
Lude riep hi: "Ghelovet si
Mamet ende Apolijn van dien,
valsce hertoghe, dat ic u versien
hebbe heden an desen daghe."
Die Bavier haddes grote waghe ⁴ 20460

1. [Hertaling] [Hertaling] *Ende hulp daer up Ogier* < *Uns steig dar uff Ogier*. Omdat 'opstighen' in het Mnl. eerder ongewoon is, mogen we eerder van 'opsitten' uitgaan. Het is echter syntactisch zeer ongewoon dat het subject op de laatste zinsplaats staat. Daarom nemen we aan dat Willem hem daarbij hielp.

2. [Hertaling] *Sijn goet swert ghinc hi ter snede / vaste vrouwen* < *Sin gut schwert fur er zur sned / Vast prufende*.

3. [Woordverklaring] *toeslaen*: (op iemand) aanstormen, iemand aanvallen.

4. [Woordverklaring] *hi hadde des grote waghe*: het bedrukte hem zeer, hij was er erg ongelukkig over.

dat hi hem hoorde scelden valsc.
 Hi riep: “Breken moeti den hals,
 payien, ende overeen ¹ sterven, ²
 dat ghi mi so menechwerven
 ghescolden hebt valsc sonder scout.” ³ 20465
 Karahen was van herten stout.
 Hi voerde een spere wel stide.
 Sijn ors noopte hi in die side ⁴
 omme dat des te bat lopen soude.
 Namels noopte ooc also boude 20470
 met sporen sijn ors Moreel.
 Sijn spere met riveel ⁵
 sette hi ten steke mettien.
 Die doe hevet moghen sien
 dat ghemoet van beeden heeren, ⁶ 20475
 ic weet wel, hi en hevet nemmermeere
 vergheten bi sinen live,
 want ieghelijc brac sijn stive
 speere upten anderen ontwee.
 Ende ieghelijc hate den andren mee 20480
 dan ic u mochte vertellen.
 Ten swerden grepen die twee ghesellen,
 die si trocken uten sceeden. ⁷
 Grote slaghe onder hem beeden
 ghinghen si slaen in dien daghe. 20485
 Haerre negheen quam nie in laghen

1. [Woordverklaring] *overeen*: zeker.

2. [Hertaling] *Breken moeti den hals, / payien, ende overeen sterven* < *brechen muße ich den halß, / Payen, so muß unser einre sterben*. Reconstructie onzeker. Het is onwaarschijnlijk dat Namels zichzelf de dood zou toewensen. Of is bedoeld: ‘moetic u’?

3. [Hertaling] *sonder scout* < *one schult*.

4. [Hertaling] *in die side* < *in die eyn sijte*. Het is niet duidelijk waarom het paard sneller zou lopen als de ruiter het slechts aan één kant de sporen geeft.

5. [Woordverklaring] *riveel*: genoeg, vreugde, plezier.

6. [Hertaling] *van beeden heeren* < *von iglichem bere*. Het woord ‘iegelijc’ komt in de volgende verzen nog twee keer voor.

7. [Hertaling] *die si trocken uten sceeden* < *Die fye raufften uß der scheyden*. [Weddige] WeGl interpreteert ‘fye’ als een bijwoord en vertaalt “feindselig”. Hij verklaart echter niet hoe de zin verder syntactisch geïnterpreteerd moet worden. Een eenvoudige leesfout (‘s’ > ‘f’) ligt eerder voor de hand.

dier hi so gherne ware quite.
 Ende mettien quamen met despite
 die heedine alle toe gheslaghen
 die ¹ die kerstine ghinghen jaghen 20490
 doe sise saghen al ghemeene.
 Menech speere dat niet en was cleene
 wart tebroken in dien daghe.
 Ooc wart daer van ² meneghen slaghe
 snelleke ghedient harde vele 20495
 want men speelde daer van ³ fellen spele.

Dus vacht men daer in allen sinnen. [296]
 Karahen wilde gherne verwinnen ⁴
 Namels, hadde hijs macht. ⁵
 Mer die edele Gods cracht 20500
 wilde iegheliken behouden sine ere,
 want daer quamen met snellen keere
 tusscen hem sestien kerstine te samen
 die hem den strijt benamen
 onder hem beeden, God weet. 20505
 Dat was hem te siene leet.
 Also sceeden si daer beede ⁶
 ende ieghelijc ghinc sine manlechede ⁷
 vercoelen up sine viande.
 Ic weet dattie kerstine hare brande 20510
 root verweden in dien daghe.

1. [Hertaling] *die* < *Da*. Aangepast omwille van de herhaling van 'da' in vers 20491.

2. [Hertaling] *van* < *mit*. Mnl. 'dienen' wordt met een 'van'-bepaling verbonden.

3. [Hertaling] *van* < *mit*. Mnl. 'van sinen spele spelen' betekent hetzelfde als 'sijn spel spelen'.

4. [Hertaling] *wilde gherne verwinnen* < *wolte gern haben erworren*. Aangepast omwille van het rijm.

5. [Hertaling] *hadde hijs macht* < *hette er es gehabt macht*.

6. [Hertaling] *tusscen hem sestien kerstine te samen / die hem den strijt benamen / onder hem beeden, God weet. / Dat was hem te siene leet. / Also sceeden si daer beede* < *Zuschent sie beyde sechtzehen cristen zu sammen / Die ine beyden den strijt da benamen / Zuschent ine beyden. Gott weyt, / Das was ine beyden zu seben leit. / Also schieden sie da beyde*. Het is onwaarschijnlijk dat vijf opeenvolgende verzen het woord 'beide' zouden bevatten.

7. [Woordverklaring] *manlijcheit*: kracht, moed, dapperheid.

Ic wane dat niemen so vele slaghe
 derscere ¹ met vlegghelen en sach slaen
 also men daer sach ontfaen
 kerstine ende Sarrasine. 20515
 Si leden vele grotere pine
 onder hem dan was anscine.
 Men vacht daer so seere al in een. ²
 Nieman en wilde andren sparen.
 Ic weet dat twee die besten waren 20520
 die sterke Willem ende Ogier.
 Ieghelijc hadde enen destrier
 die wert was sijn ghewicht ghuldijn.
 Hare tweer swert stalijn
 hielden si seere te werke. ³ 20525
 Si waren van leden so sterke
 dat vore hem niemen en mochte gheduren.
 Ieghelijc ghinc van uren te uren
 slaen daer hi sach die meeste noot.
 Ten ghesach niemen strijt so groot 20530
 also daer was vor Parijs.
 Broyiers broeder Margarijs
 was een sterke payien.
 Wel hadde hi versien
 den groten moort dien Willem volbrochte. 20535
 Sinen herte en dedet niet sochte
 dat hi Willem sonder waen
 so meneghen man sach verslaen.
 Dies swoer diere die tirant
 Mamette ende Tervogant 20540
 dat hijt hem ⁴ wilde doen becopen.
 Sijn ors dede hi seere lopen
 te Willemme wert ⁵ daer hine siet.

1. [Woordverklaring] *derscere*: dorser, iemand die het koren dorst. Vgl. de metafoor in de verzen 5952 - 5957 (vgl. *Al lezende 19. Vluchtende dieren en vlijtige erwten*).

2. [Hertaling] *al in een* < *als in eyn*.

3. [Woordverklaring] *te werke houden*: gebruiken (vermoedelijk synoniem met 'te werke doen', 'te werke setten', 'te werke legghen' e.d.)

4. [Hertaling] *bem* < *ine so*.

5. [Hertaling] *Willemme wert* < *wilkome siet*. De emendatie is van WeEm.

Margarijs, dat felle diet,
 hevet sine matsuwe verheven 20545
 ende Willemme enen slach ghegeven
 so seere, dat niemen en ghelovet,
 dat hi sterte over hovet ¹
 vanden orse ² nederwaert.
 Dies wart daer menech kerstijn vervaert. 20550

Willem en lach niet langhe upter erde. [297]
 Hi spranc up ende greep ten swerde,
 daer hi vaste mede ghinc kerven.
 Menech payien dede hi daer omme ³ sterven
 dat hi ter erden was gheslaghen. 20555
 Margarijs waende sonder vraghen
 springhen up dat ors Ferrant.
 An den sadele slouch hi sijn hant
 ende spranc met groter haestechede
 boven in dat rike ghereede, 20560
 daer Willem inne sat te voren.
 Ferrande wies die toren
 in sinen moede vele seere
 die wile dat voelde enen andren heere
 up sinen rigghe gheseten. 20565
 Dies ghinc springhen, doe ic u te weten,
 anxteleke dat goede paert.
 So hoghe slouch het achterwaert
 ute, ⁴ weet ic wel,
 dat Margarijs neder vel 20570
 vanden orse over hovet.

1. [Woordverklaring] *over hovet*: hals over kop, voorover (?). [Hertaling] *over hovet* < *arß uber haubt*. De uitdrukking ‘over hovet’ staat in deze betekenis niet in het *MNW*, maar bij het woord ‘ers’ komt een dergelijke constructie evenmin voor. Het woord ‘arß’ schijnt een reflex van ‘ors’ te zijn.

2. [Hertaling] *vanden orse* < *Haubtlingen*. Mhd. ‘houbetlingen’ betekent “kopfüber” (*LEX I*, 1350). Het woord bestaat niet in het Mnl., het lijkt veroorzaakt te zijn door ‘over hoofde’ uit het vorige vers, terwijl ‘ors’ zijn tegenpart vindt in ‘arß’ in vers 20548. Ons voorstel is speculatief.

3. [Hertaling] *omme* < *mede*. Onzeker.

4. [Hertaling] *slouch bet achterwaert / ute* < *bavmete es binderwert / Sinen arß*. Speculatief.

Ten hadde gheen man ghelovet
hoe doe dat goede pert
liep ten heer wert
ende liep souken sinen heere. 20575
Margarijs was met groten seere
beladen, dat hi ghevallen was
ende liep vaste, sijt seker das,
dat goede pert souken daer. ¹
Ten lesten quam hi openbaer, 20580
daer ² hi sach den wrene Ferrant
van enen andren tirant ³
harde seere ooc bestaen,
ende sach hem van verren onderslaen
den tirant ende dat pert. 20585
Ende Margarijs maecte hem daerwert
wat sine beene mochten ghelopen.
Seere wel was hi in hopen
dat hijt nu ghecrighen soude.
Sine matsuwe hief hi also boude 20590
als hi hem bi quam ⁴
ende slouch als een man die was gram
met sijnre matsuwe den goeden Ferrant.
Mer dat lonedet hem al te hant
ende ghegrepene met sinen tanden 20595
ende warpene te sijnre scanden
up die erde ⁵ also seere
dat Margarijs, die felle heere,
stille moeste ligghen langhe stont
want hine wart nie so onghesont. 20600

S o lach upter erden Margarijs [298]
ende dander payien quam, des sijt wijs,
met crachten ten orse ghelopen
ende wildet hem doen becopen

-
1. [Hertaling] *daer* < *sint sicher das*. De emendatie is van WeEm.
 2. [Hertaling] *daer* < *Als*.
 3. [Woordverklaring] *tirant*: geweldenaar, ellendeling.
 4. [Hertaling] *bi quam* < *kam bi*. Omstelling omwille van het rijm.
 5. [Hertaling] *up die erde* < *Widder die erden*.

dattet ghequetst hadde den coninc. 20605
 Mer dat ors spranc in ware dinc
 up vander heeden
 met sinen achtervoeten beede
 ende slouch den tirant jeghen dat hovet
 so seere, dattet hem berovet 20610
 hevet mettien slaghe dat lijf.
 Nu hoort van Margarise, den keytijf,
 die doe up spranc van daer hi lach. ¹
 Ende doe Margarijs vor hem sach
 den tirant legghen doot, 20615
 doe maecte hi sine claghe groot
 ende quam ghelopen ten goeden wrene.
 Sine matsuwe die niet en was cleene
 hevet hi metter haest verdreghen
 ende dat pert daer mede gheslegghen 20620
 so groten slach an dat hovet
 dattet een deel daer van verdovet
 was ende spranc achterwaert.
 Ende die tirant spranc metter vaert
 boven in den sadele rike 20625
 ende began grotelike ²
 te hauwene metten sporen.
 Ende Ferrant rechte sine oren
 up ende ghinc in waren dinghen
 anxteleke up ende neder springhen. 20630
 Nochtan en viel die payien niet.
 Alse die wrene dat versiet,
 vinc hi an te lopene so seere.
 Tote in dat heedijn heere
 droucht den payien van sterken leden. 20635
 Ooc en hevet hem niet vermeden ³
 te lopene ter selver ure
 dat heedijn heer al dore

1. [Hertaling] *van daer hi lach* < *von der stat da er lag*.

2. [Hertaling] *grotelike* < *guidelich*. Het Mhd. woord 'giudecliche' betekent "in pralender wijze, verschwenderisch" (*LEX I*, 1025). WeGl vertaalt "ausgiebig".

3. [Woordverklaring] *bem vermeiden*: nalaten.

ende ghinc tote int ghesceede, ¹
 daer die payiene entie kerstijnhede 20640
 seere vochten onderlinghe.
 Dat pert sach ooc in den ringhe
 der payiene te voete staen
 sinen heere, die sijn slaen
 niet en vermeet ² te ghenen keere. 20645
 Hi slouch altoos even seere
 metten swerde in dier ghebare ³
 also oft hi een maeyere ware
 ende inden hoymaent gherste of slaet.
 Also Ferrant dat verstaet 20650
 dattet den payien hevet moede
 ghemaect, spranct ⁴ met spoede
 enen spronc so hooch
 dat Margarijs uptie erde vlooch
 van sinen rigghe in dat sant. 20655
 Dat claghede hi Mamet ende Tervogant.
 Dus viel Margarijs, die heere,
 ende Ferrant ghinc lopen seere
 te sinen heere, daert hem siet.
 Ic weet wel dat hem troostelege ⁵ gheliet ⁶ 20660
 dat goede ors jeghen hem.
 Ende Willem slouch, ic seker bem,
 daer neder al dat vore hem stoet.
 Ten orse toe met groter spoet
 hevet hem die joncheere ghedaen. 20665
 Enen voet en wildet niet vergaen ⁷

1. [Woordverklaring] *ghesceet / ghesceit*: grens (tussen beide legers), frontlijn.

2. [Woordverklaring] *vermiden* (transitief): schuwen, nalaten.

3. [Woordverklaring] *in dier ghebare*: op die manier, alsof. [Hertaling] *in dier ghebare* < *in die gebuwre*. Het Mhd. woord 'gebur' betekent "Mitbürger" of "Nachbar", "mit dem nebenbegriffe des rohen, gemeinen, ungebildeten" (*LEX I*, 764); vgl. ook Mnl. 'ghebuur'. Het woord kan hier niet gestaan hebben omdat het niet rijmt op 'ware'.

4. [Hertaling] *spranct* < *bat sprang*. [Weddige] WeEm emendeert: 'het sprang'.

5. [Woordverklaring] *troostelke*: behulpzaam.

6. [Woordverklaring] *bem gbelaten*: zich gedragen., [Hertaling] *dat bem troostelege gbeliet* < *daz er sich trostlich geliet*. Het onderwerp van de zin is "dat goede ors" in het volgende vers, waardoor "er" overbodig is.

7. [Woordverklaring] *bem vergaen*: zich bewegen (?). [Hertaling] *vergaen* < *verruckaen*.

ende stont stille sonder wanc
 tote dat sijn heere up hem spranc.
 Ende alst sinen heere up hem taste,
 sine voete het up hief vaste 20670
 ende ghinc slaen bachten ende voren.
 Meneghen payiene beriet het toren, ¹
 dient vore hem dede vallen int sant.
 Sijn heere verslouch ooc met sinen brant
 altemale dat vore hem quam. 20675
 Doe Margarijs dat vernam
 dat Ferrant was comen te sinen heere,
 ghinc hi met sijnre matsuwe seere
 te hem lopen metter vaert
 ende Ferrant, dat goede paert, 20680
 waende ² hi sciere verslaen.
 Doe Ferrant den payien gaen
 sach te hem wert, ³
 so verhief dat goede pert
 sine voorste voete beede. 20685
 Den payien te sinen leede
 slouch hi up dat hovet also
 dat hi sijns lives wart onvro.
 So starf die felle payien.
 Helpe God, dat te dien 20690
 tiden bliven die Sarrasine
 verslegghen vanden kerstinen!

D aernaer quam al onghespaert [299]
 een fel payien, hiet Gricolaert,
 die vacht met enen boom te dien stonden 20695
 die met iser wel was ghebonden.
 Meneghen kerstine slouch hi daer neder

WeNo interpreteert dit als een door het rijm vereiste variant van ‘verrucken’.

1. [Woordverklaring] *enen toren beraden*: iemand schade berokkenen, iemand verdriet doen. [Hertaling] *beriet het toren* < *beriede es mit zorn*. Mnl. ‘beraden’ wordt met een direct object verbonden en niet met een ‘met’-bepaling.

2. [Hertaling] *waende* < *Meynte*.

3. [Hertaling] *den payien gaen* / *sach te hem wert* < *den payen sabe* / *Begynnen zugaen zu yme wert*. Aanpassing omwille van het rijm.

in dien stride vort ende weder.
 Dat sach Karel, dient ontfermde seere,
 ende swoer seere bi onsen Heere, 20700
 dat hi veel liever ware doot
 dan dat hi die eveldaet groot
 langhe soude sien van dien payien.
 Een spere hiesc hi mettien,
 dien menne sciene gaf. 20705
 Seere verblide hi daer af.

Doe Karel dat spere hadde inder hant [300]
 ran hi also een stoute wigant
 wat hi mochte metter vaert.
 Den sterken payiene Gricolaert 20710
 reet hi uptie borst metten spere.
 Maer ten scade hem niet seere
 dat Karel up hem reet,
 want dat spere brac ghereet
 ende vlooch ¹ in meneghe trensoene. 20715
 Ende Gricolaert, die coene,
 hevet sinen boom verheven
 ende Karel daermede gheslegghen
 enen slach so onsochte,
 want hine te pointe wel gherochte, 20720
 dat hi al metten perde
 vore hem neder viel up derde.
 Dat pert en stont up nemmermeere
 ende Karel, die grote heere,
 spranc saen up sine beene. 20725
 Joyosen trac die helt reene
 ende slouch na den payien.
 Die hevet verheven sinen boom mettien, ²
 so dat Karel enen spaen daer of ³ slouch.

1. [Hertaling] *vlooch* < *stobe*. Het Dt. woord schijnt met Mnl. 'stufen' te corresponderen, dat echter geen bruikbare betekenis heeft. Mnl. 'vlieghen' vindt men vaker in verbinding met 'trensoen'.

2. [Hertaling] *die hevet verheven sinen boom mettien* < *Wann der payen bat erhaben sinen bawm mit dem*. Het Dt. vers is buitengewoon lang en werd daarom ingekort.

3. [Hertaling] *daer of* < *dar an ab*.

Gricolaert qualeke verdrouch dat hem Karel trat so naer. Sinen boom vaste ende swaer hevet die payien echt verheven ende Karel daermede gheslegghen dat hi echt ter erden vel.	20730 20735
Doot ware hi bleven, weet ic wel, en ware hem niet te helpe comen Ogier, die sterke, diet vernomen hevet. Corteine hi trac, ¹ den coninc hi wel sciere wrac, want hi slouch Gricolaerde up dat hovet so seere, dat hijt hem gheclovet dore toten tanden hevet. Karel sprac: "God, die ons ghevet sinne, ziele ende lijf, moete u lonen sonder blijf dat ghi mi nu staet te staden, want ic en wart nie so seere verladen ² als ic nu was, sonder wanc."	20740 20745
Karel seede groten danc Ogier, dat hi hem te staden stoet. Helpe God, hoe ³ in haer bloet verdroncken die Sarrasine. Den seghe hadden die kerstine.	20750

1. [Hertaling] *Corteine hi trac* < *Corteinen batt er geracht*. Het perfectum komt niet in aanmerking wegens het rijm op 'wrac' (< 'rach') in het volgende vers. Vreemd is dat hier in de Dt. tekst niet het gewone 'raufen' verschijnt.

2. [Woordverklaring] *verladen*: in een onaangename toestand brengen. [Hertaling] *verladen* < *uberladen*.

3. [Hertaling] *hoe* < *was*.